

KUIDAS OLLA INIMENE?

INGRID KIVITAR

Martin Algus, „Janu”. Lavastaja, kunstnik ja muusikaline kujundaja: Andres Noormets. Valguskujundaja: Triin Suvi. Laulude tõlkija: Peeter Rästas. Osades: Ago Anderson, Kaili Närep, Helle Kuningas, Lii Tedre, Ahti Puudersell, Lauri Kink, Sten Karpov ja Liis Laigna. Esietendus 2. V 2008 Endla teatri Kүүinis.

Pärnu on omamoodi linn. Viimased bussid, ükskõik millises suunas, väljuvad ammu enne, kui etendus Endlas lõppeda jõuab. Tartu poole tegelikult juba varem, kui see alatagi saab. Ilma isikliku sõidukita teise linna kodanik Pärnus teatris ühe päevaga ära ei käi. Ometi pole lavastus pikk, koos vaheajaga kõigest napid kaks tundi.

Lavastaja Andres Noormets on Martin Alguse 2007. aasta Eesti Näitemänguagentuuri üldtüüpiliselt ühiskonnatundlikust võidutööst konkretiseerinud ühe mehe individuaalse eluseiga. Armini (Ago Anderson) erilisuus avaneb vaatajale tänu tegelase purjus pilgule. Nendel hetkedel leiab laval toimuv maagilise, nauditavalt mõjuva kujundliku väljenduse, kus hallutsinatoorsed pettekujutelmad lausa lumuvad oma seletamatusega. Nendes on tunda kunsti, muusika (Andres Noormets) ja valguskujunduse (Triin Suvi) üksteist täiendava mõistmiseni jõudnud stiilipuhast kokkuklappivust. Meeldivalt teistsuguse rütmiga ning igapäevasest, harju-

muspäraseks kulunud tavalisest psühholoogilisest teatrist erinevad need nii pildilisuselt kui ka struktuurilt. Lavastus algabki just ühe niisuguse sugestiivse ja paljulubava stseeniga.

Mängib mõnusalt rahulik, pisut veniv muusika. Otse ülalt alla suunatud valgus tekitab lavapodiumile ja selle ümber hämaralt salapärased varjud. Tuleb mees ja istub, süütab pitsis joogi (absint?), lööb käe klaasile, lõigates sellega ära hapniku juurdepääsu leegile, ja tõstab naha külge vaakumisse imendunud pitsi kõrgele õhku, enne kui selle tühjaks rüüpab. (Kas ei avaldu juba siin tema ja alkoholi ürgne, tõmbejõuline seotus?) Veel pole midagi juhtunud. Valitseb ootusärevus. Mees alustab pikka pausidega ekslevalt kaootilist monoloogi. Seda saadab kerge, muusikaga segunev tasane vile.

Keset tühja lava ilutseb tema selja taga pjedestaalil laiutav punane, mugavale eluviisile oodi laulev diivan – modernse ajastu monument. Sellest saab nii kodu, baar, võõras korter, lumehang, haigla kui lõpuks ka päästev pelgupaik. Lagedus poodiumi ümber annab ruumile musta augu ilme. See seal on kainete ufode kosmos, mis Armini silmadega nähtuna täitub maheda valguse, puhaste soojade värvilaikudega põrandal ja mehe sügavamaid ihasid ning tundeid kommenteeriva muusikaga, mille ingliskeelsed sõnad seinal tõlkes eestikeelseteks vormuvad. Nii näib Ar-

Hallutsinatoorsed
pettekujutelmad
lausa lummavad
oma seletamatusega.
Armin – Ago
Anderson.

mini moonutatud reaalsus olevat hoopiski parem ja ilusam paik isegi siis, kui naise rahulik häääl kõlab selles mitmekordselt võimendunud karjumisena ja tema hoolitsev ringi(ratast) tormamine taandub kumisevaks peapöörituseks.

Üleminekud kahe maailma vahel pole kindlapiirilisel eraldatud. Sageli need lihtsalt sulanduvad teineteisesse, tehes tajumatuks piiri mehe peas ja tegelikult eksisteeriva vahel. Ühenduslülid paistavad siiski alati alles jäävat, seega pole kõik veel Armini jaoks kadunud. Nii üritabki ta oma kainematel hetkedel, mil suudab moodustada enam kui ka-

hest sõnast koosnevaid lausekatkeid, sisset tegelikkusega taastada. Ka tema ülejäänud, fragmentaarsed, kontekstist välja rebitult hüütud märksõnad – kapitalism, turumajandus, muusika – räägivad sootuks sisutihedamat keelt, kui esmapilgul võiks tunduda. Armini enese mõistes näivad need kõvasti lausutuna kõike sisaldavat. Nõnda tulebki tunnistada, et välise napisõnalisuse taustal räägib ta tegelikult väga sisutihedat, tarka ja mõtestatud juttu.

Samuti pole ta sugugi eemaletõukav, nagu ühest paadunud joodikust võiks arvata, vaid pealtnäha sümpaatselt mu-

ma näen siniseid taevaid ja
valgeid pilvi
hele on õnnistatud päev,
tume on püha öö

See on
tõenäoliselt
Armini (Ago
Anderson)
viimane
võimalus
inimväärseks
eluks. Aili –
Helle Kuningas.

he (ettekujutus on ilmselt tekkinud juba näitleja varasemate rollide mõjul), tusedusele kalduv keskealine härrasmees, kelle seltsis töötab tema kainuse perioodil õige tore olla. Oma passiivsete, kergelt vilavate ja enamasti fokuseerimata jõllitavate silmadega joodiku kohta on ta ka lapsikult aktiivne: ukerdab sihipäratult, ujub diivanil, mängib endaga. Isegi tema absurdne „haletse mind“ enesetapukatse mõjub üksnes naiivse tähelepanuvajadusena. Paistab, et miski temas ihkab väga tugevalt tagasi aega n-ö enne ülikondi ja dokumente. Praegune olukord ei rahulda teda. Põhjused,

mis teda nõnda sügavale alkoholismi on surunud, avalduvad lavastuse jooksul tema kaootilistes mõttekatketes. Nõnda otseselt ja intensiivselt nagu näidendis neid aga lavastuses selgeks ei räägita.

Ometi saame teada, et Arminit on jooma ajanud elu vägivaldne intensiivsus ja selle reeglipärane, kiretu kulgemine – kõik need ülikonnad ja kleidid, koolid ja diplomid, suved ja talved, ootusärevus ja kannatamatus, elu sunnitus ettekirjutatud vormi: kool, abielu, lapsed, töö. Juba lavastust sisse juhatavast monoloogist jääb õhku ta mõistmatu kahetsus hetke üle, mil kõik hakkas

automaatselt justkui ilma temata toimima. Ühel hetkel saabub aga äratundmine, et kuhugi on sellesse kaotsi läinud Armini ainuke kirg – huvi muusika vastu. Tekib kriis. Häda niisugustele, kes end siis piisavalt kiiresti kätte võtta ei suuda ja tühja hetke toppama jäävad, sest otsustamisvõimetus tapab teadagi nii aja kui tahtejõu. Nii pöördubki mees masendusest pääsemiseks pikendama pingevaba hetke alkoholiga. Mis aga saab siis, kui kõik jääb kestma ja midagi muud enam ei tulegi?

Armini püüded joomisharjumusest vabaneda sumbuvad ühiskonnakorralduse kategoorilisse agressiivsusesse. Isegi kui ta esmalt keeldub ärikohtumisel klaasi tõstmast, sunnivad teda selleks ikkagi nii äripartner kui ka etikett. Maailm ahistab teda oma tülrika pealetükkivusega, samuti baaridaam oma hoolimatu külmusega. Armin pole tegelikult vägivaldne, ta ei provotseeri baarikaklust, tahab ainult, et tal lastaks rahus olla. Alkohol toob temas esile pigem üleliigse lahkuse kui kurjuse. See paneb ta baaris raharulliga lehvitama ja võhivõõrale hääletajale nõnda palju pakkuma, et too saab poest tuua kilekotitäie viina. Nendes paaris märatsemishoos avaldub vaid purjus inimese hetkeline ärritus.

Ilmneb, et Noormets pole enam näinud vajadust uuesti küsida „miks Lible joob?“. Lavastus astub oma rõhuasetustega paar sammu edasi. Tegelikult ei küsi see üldse midagi, vaid karjub nagu noor invaliid ühes Armini sugesttiivseimas hallutsinatsioonis: märka inimest! Kuid mis tast siis ikka nii väga vaadata, eks ole varemgi nähtud ja ega paadunud joodikud muutu. Väärikalt väljapeetud ruttamiseta kulgeb etendus sinnani, kus autori ja lavastaja missiooni-tundeline sõnum kuuldavaks saab. Kui omaksed, kellele „elu vaeslapsed“ mõnda aega kallid on olnud, nad maha kannavad, tuleb kord Aili-suguste (Helle Kuningas) võõraste kätte uskuda, et

miski võiks veel muutuda. Kas või hirmust üksinduse ees.

Ja kuigi kompvek, mille naine Arminile kiitusena tubliduse eest suhu surub, tikubki vägisi välja tulema, lükkab mees selle tärkava tahtejõulisusega juba ise suhu tagasi. Jah, ta tahab jääda, mujale pole tal enam minna, see on tõenäoliselt tema viimane võimalus inimväärsele elule.

Samas, päris ühest humaansust lavastus siiski ei jutlusta. Ailil on kriitilises olukorras mehele palju lihtsam halastada kui Annal (Kaili Närep), keda seob Arminiga kohustus kodu mängida. Aili ees mehel aga täitmata kohustusi pole. Olles ka „paaritumise east“ juba väljas, näeb naine maailma tervemõistusliku minnalaskmisena. Elab pärast mehe surma üksi, paneb ise küprokit seinale ja abi ei kutsu, sest suu on naelu täis. Õhtul kuulab, kuidas naabrid teisel pool seinale seksivad – kõva mutt. Nüüd ei oota ta ka Arminilt midagi peale selle, et too ei jookse.

Aili on ka muus mõttes isemoodi tüüp, kes algusest peale erineb üheülbaliselt esitatud naiste massist teatava küpsuse poolest. Ometi võib temagi hääles paaril korral tabada üleolevat naeru sõbranna probleemide peale. Lavastuse naistegelased paistavad olevat kui ühe, viletsa vitsaga löödud. Neid iseloomustab füüsiline manipuleerivus ja kahepalgelisus.

Perfektselt väljahääldatud aktsendiga hollandanna (Liis Laigna) katsub häbenemata avalikult äripartneri Andruse jalga ja hõõritab ruumist lahkudes demonstratiivselt tagumikku. Hiljem jookseb aga mehele järele imiteeritud alastust markeerivas ihuvärvi trikoos, üll vaid eest lahtine pintsak. Kakluses lükkab ettekandja (taas Liis Laigna) halastamatult turvamehe kaklusesse tagasi uut lööki saama. Lauda pühkides pihustab aga endale vett näkku, manades näole oma pealispindse klantsi, näitlikustamaks alati teenindusvalmi *keep smiling*'u.

See muidu lõbus seltskond tõmbab loo sees õnnestunudlt piiri lausjoodikluse ja lihtsate „viinameeste” vahele. Laura – Lii Tedre, Heino – Lauri Kink, Armin – Ago Anderson ja Feliks – Ahti Puudersell.
Ants Liiguse fotod

Annagi võtab pärast mehe mahajätmist mesijutuliste meelituste peale mitmeti mõistetavalt ennastimetlevaid poose ja ajab keele pikalt suust välja.

Külanaine Laura (Lii Tedre) jällegi aga lausa mõnitab oma meest Feliksit (Ahti Puudersell). Naaldub mugavalt Armini külje vastu ja liigutab tolle kätt mööda oma kehakumerusi, oma provokatiivsele tegevusele üksisilmi reaktsiooni oodates. Armini järjekordses hallutsinatoorses tantsustseenis langeb ta suisa võõra mehe jalgade ette põlvili ja neid silitama hakates jätab mulje teostatavast oraalaktist, mis ärritab ilmselgelt ka Feliksit, kes poodiumile kerra tõmbunud Arminile seepeale peksta annab, taustaks Laura ebainimlikult võikad demonstratiivsed karjed.

See muidu lõbus seltskond tõmbab loo sees õnnestunudlt piiri lausjoodikluse ja lihtsate „viinameeste” vahele. Nad ise ilmselt ei teagi, kui õnnelikud nad oma vaesuses on. Ülemäära tihti ei saa nad endale kärakat lubada ja suurem karikas läheb neist seetõttu mööda. Teistest suurem viinapitski täidetakse vaid väiksema pitsi mõõtu sellesse ümber valades. Nemad võtavad, et oleks „ladnam”, ega otsi Armini kombel võimlust unustada. Alkohool suurendab nende elutahet ja annab julguse ennast välja elada. Nõnda nad sajabavadki igaüks oma teostamata unistusi ja õnnetut minevikku, samal ajal kui Armin jääb endistviisi viinast otsima vaid olevikku, seda uut, talutavamamat reaalsust.

Kuigi stseen ise jääb lavastuse üld-

proportsioonis muust loost stiililiselt liiga erinevaks, ei takista see ometi kujunemast seda publiku jaoks tõmbenumbriks. Mõjudes küll naljakalt, ei mängi see sihilikult koomika peale, vaid omandab iseäraliku humoorikuse eluläheduse tõttu. Seltskond toas ei lase end võõrast magavast mehest häirida. Erakordne viinakogus tõmbab atraktiivsemana tähelepanu ja lepib kiiresti kutsumata külalise jultunud ebaviisakusega. Feliks lükkab kitsukesel diivanil laiutava purjus Armini reied kokku – olgu sust siis vähemalt kasu – ja asetab ta põlvedele lõikelaua, et Laura toodud, koolist, laste arvelt kokku hoitud kurki sakuskaks peale lõigata.

Kõik selle stseeni tegelased tunneb vaataja nende stereotüüpsuses kergesti ära. Kõige ilmekam neist on Feliks. Ta on tavaline naise tuhvliälune, kes elab oma elu allasurutud häbelikkusega ja tõmbub Laura iga ärritushoo peale leplikult vabandades tagasi kööki. Põgusaks hetkeks leiab ta viinas enesevärikuse ja julguse oma mõtteid maksma panna. Mida kõike ei oleks tal rääkida?! Aeglaselt avab end temas peidus olev filosoofist maailmaparandaja, kelle on naise ratsionaalsus oma jõulisusega suretanud. Laura vormib võtmise käigus sõnadesse kõik oma teostamata unistused. Salaja ihkab ta paremat elu ja armastust, mille eest võitlemiseks leiab tuge alkoholist. Vigane „ladna“ vennike Heino (Lauri Kink) esindab aga kõige selgemat silmavaadet. Tema ülesanne on maailma ja teiste vahel rahu sobitada. Arminit tal tema eluga aga lepitada ei lasta.

Kui kõik on kaotatud, ongi vahel väärtuslikumat kergem tagantjärele mõista. Nõnda pole see tavaline „naine jättis maha, sest joon“-lugu. Anna ei lähe joomise pärast, vaid mehe tunnistuse peale, et tal pole enam tundeid ei tema ega iseenda vastu. Rahvas jälgib pöördpunktiks kujunevat vestlust pingsalt,

täites laval tekkinud pausid valusalt kõrvulõikava vaikusega. Tundub, nagu oleksime sattunud mõne piinliku tüli tunnistajaks, mille pealtvaatajad me tegelikult ei tohiks olla. Ikkagi isiklik asi ju. Pimeduses, enne lõppu, kõlab Armini hääles siiski veel lootus – kas tema ja Anna vahel oleks veel midagi võimalik? Armin usub. Poetab veel küpsisedki rajaks maha, et oleks võimalus tagasi tulla, leida tee – Annani, lasteni, kainuseni, joomiseni, lootuseni? Polegi tähtsilleni, lihtsalt et oleks pidepunkt. Nagu Hansu ja Grete loos.

Lõpuks lõpeb aga kõik seal, kus Noormetsa lavastustes tihtipeale, kusa-gil kõikide asjade keskel. Rõhutatud viipega kutsub Armin vaatajaid ukse peal veel kaasa. Lugu läheb edasi, ärgu arva-tagu, et see siin ongi kõik. Aga kui tahaks nüüd siit edasi mõelda, siis selleks võimalust ei anta. Näitlejad tulevad kummardama järsu ja mõistetamatult seosetu Mati Nuude laulu „Seitse valget kivist inglit“ taustal. Kas meid tahetakse nukrusse suubunud emotsioonist distantseerida? Oleks siis veel näitlejaid seitse, aga on kaheksa. Või pidigi see tähendama ülejäänud seitset Ago Andersoni ja tema tegelaskuju kõrval?

Enne Tartusse tagasisõitu eksime veel seltskonnaga vanalinna, viimati kuulnud laul kõigil ahastama paneva järjekindlusega meeleskohtades trummeldamas. Läheks see ometi vaid peast ära. Üritame ümiseda teisi viise, aga miski ei aita. No lihtsalt ajab jooma. Mõned on vastu, aga mina ei protesteerin. Miks ka mitte, mina ju ei juhi!

INGRID KIVITAR (sünd. 7. XII 1982) on lõpetanud Tartu Ülikooli eesti kirjanduse eriala 2008. aastal bakalaureusetöoga „Mängu elemente Karl Ristikivi novellikogus „Sigtuna väravad“ ning jätkab õpinguid teatriteaduse magistrantuuri esimesel kursusel eesti omadramaturgia teemal.